

УСЛУГИ ВО АПТЕКИТЕ – СТРАТЕГИЈА НА РАЗВОЈОТ ВО ЕУ

Проф. Д-р Бистра Ангеловска

Претседател на Фармацевтската комора на Македонија

Фармацевтскиот проект на Европската Унија (ЕУ) е одраз на желбата на фармацевтите од ЕУ да ја популаризираат професијата фармацевт и да ја подобрат фармацевтската пракса во општеството.

Активната улога на фармацевтите во примарната здравствена заштита може да допринесе за јакнење на влијанието на аптеките во општеството, на ефикасноста и ефективноста на здравствените системи. Развиената мрежа на аптеки во сите европски држави носи голема предност што треба да се искористи на најдобар начин.

Европската фармацевтска заедница, во соработка со другите социјални и здравствени партнери и националните власти, работи на пронаоѓање на нови начини за подобрување на јавното здравје, квалитетот и ефективноста на здравствениот сектор во рамките на националните одговорности за здравствената заштита. (Изабел Адено, Претседател на PGEU, 2012)

Европските власти бараат начини за оптимизација на употребата на лековите, подобрување на ефективноста на фармакотерапијата и намалување на вкупните трошци за здравството.

Знаењата и вештините на европските фармацевти можат да осигураат постигнување на овие цели.

Во фокусот на овој труд ќе бидат услугите во аптеките во земјите на ЕУ, воведување на нови услуги и улогата на фармацевтите и нивните асоцијации во општеството при спроведувањето на стратешките интереси на професијата и на здравството воопшто, а при изработката се користени официјални документи на PGEU. Податоците се обработени и прикажани со соодветна дискусија.

Воведувањето на нови услуги во аптеките е дел од стратешките определби и произлегува од изразените потреби на општеството, пациентите и другите здравствени работници.

Четири групи на услуги во модерната аптекарска пракса

Современата фармацевтска пракса во аптеките е сè посложена и се темели на професионалноста на фармацевтите, уникатната позиција на аптеките и постоечките технологии.

Секојдневната аптекарска дејност може да биде класифицирана во четири групи:

1. Подобрување на безбедноста на лековите и достапноста до пациентите
2. Подобрување на резултатите од медијацијата за одредени групи на пациенти
3. Подобрување на јавното здравје и
4. Зголемување на ефективноста на системот

1. Подобрување на безбедноста на лековите и достапноста до пациентите

Основната дејност на аптекарската пракса е гарантирање дека пациентот ќе го земе вистинскиот лек, во точно време и во согласност со соодветен совет. Ова вклучува:

- **Осигурување на соодветни залихи** – правилно чување на лековите и медицинските помагала, особено на препаратите кои бараат специјален режим на складирање и дистрибуција, и континуиран дотур на есенцијалните лекови;
- **Осигурување на квалитет на лековите** – придржување до строгите регулаторни барања, редовно снабдување;
- **Изработка на лекови во аптеките** – останува една од основните услуги во повеќето земји од ЕУ (индивидуално дозирање, изработка на системи со еднократна доза за пациенти со сложен терапевтски режим и друго)
- **Итно снабдување** – фармацевтите се најдостапните здравствени работници што пациентите ги посетуваат без најава и во секое време; во некои држави на ЕУ фармацевтот може да издаде лек чиј режим на издавање е само по препорака на лекар;

- **Издавање на лекови на рецепт** – професионална дејност на фармацевтот која опфаќа и давање на информација за лекот, за пропратните појави, несаканите дејства, фармаколошкото делување, начинот на употреба, можни интеракции; оптимизација на придобивките од терапијата.

2. Подобрување на резултатите од медикацијата за одредени групи на пациенти

Фармацевтската пракса ја дополнува грижата за пациентите и ги обезбедува саканите терапевтски резултати. Доброто управување со процесот поврзан со употребата на лековите, вклучувајќи го и квалитетот на животот на пациентите, е основа на фармацевтската професија. За таа цел, фармацевтите:

- **Даваат информации** – пружаат експертска информација за лековите и медицинските помагала;
- **Управуваат со терапијата со лекови** – дејност позната како **фармацевтска грижа** – ги оптимизира предностите и ги минимизира ризиците карактеристични за употребата на лекот. Фармацевтот во директен контакт со пациентот ги проценува лековите и состојбата на пациентот, гради систем на доверба, дава информации за лекот, го појаснува начинот на употреба и обезбедува адхеренција на пациентот, земајќи ги во предвид и фармакоекономските параметри и контактите со лекарот во врска со оптимизација на терапијата.
- **Управување со терапијата на хронични болни** – честите посети на овие болни на аптеките овозможуваат соработка на фармацевтот со пациентот: можност за скрининг, контрола на терапијата со лекови, промоција на здравјето и едукација;
- **Допринос за соодветно спроведување на терапијата од страна на пациентот** – оцена на потребите на пациентот, иницирање, регулирање или можност за прекин на терапијата во консултација со лекар; во некои земји – контрола на болеста, оптимизација на фармакотерапијата, толкување и мониторирање на резултатите од лабораториските тестови, пружање на помош на пациентите;

Основен предизвик при спроведувањето на овие активности е испорака на ефективни услуги насочени кон пациентот и ефикасни услуги во соработка со другите здравствени работници во примарната и секундарната здравствена заштита.

3. Подобрување на јавното здравје

Оваа мисија на фармацевтот ги надминува границите на употребата на лековите – претставува дел од сеопфатната стратегија за подобро јавно здравје, фокусирана на популацијата со цел подобрување на здравствениот статус и квалитетот на животот.

Контактите со фармацевт се двапати почести од контактите со лекар, што претставува особена поволност на положбата на фармацевтот за спроведување на активности во врска со подобрувањето на јавното здравје.

Во тој смисол, фармацевтот:

- **Ја подржува индивидуалната грижа при самомедикација**
- **Дава допринос при следењето на сигурноста на лековите**
- **Учествува во откривањето на заканите по јавното здравје во управувањето со кризи состојби**
- **Ги шири здравствените информации во општеството** – во сите европски држави аптеките учествуваат во здравствените кампањи (употреба на антибиотици, скрининг на малигни заболувања, здрав животен стил)
- **Учествува во контролата на заболувањата, раното откривање и превенцијата** – голем број на аптеки можат да прават здравствени тестови – кога се резултатите или состојбата абнормални упатуваат на лекар; учествуваат во националните стратегии за имунизација и во некои земји ја вршат;
- **Го подржува еколошкото здравје и безбедност** – безбедно отстранување на отпадот.

4. Зголемување на ефективност на системот

- **Подобрување на расположивоста и достапноста на услугите** - аптеките се најдостапните здравствени установи во општеството, без претходна најава и со продолжено работно време, за сите пациенти;
- **Независна информација и одлука за лековите** - како експерти за лекови, фармацевтите се достапни и сигурни извори за совет и лекување, во согласност со општите стандарди за образование и квалификации во Европа, одговорни на професионалните и етичките должности. Потребни се соодветни механизми за да можат да делуваат самостојно и независно.
- **Економска ефективност на услугите и финансиска стабилност на здравствените системи**
- **Дел од здравствениот екосистем** – зголемената комерцијализација може да влијае на опстанокот на аптекарските системи и квалитетот на здравството, како и на порастот на трошоците.

Услуги кои ги обезбедуваат јавните аптеки

- Снабдување со лекови и медицински помагала
- Издавање на лекови и медицински помагала
- Повторно издавање (реиздавање) на лекови и медицински помагала (при хронични заболувања)
- Отстранување на медицински отпад
- Обезбедување и давање на информации за лек кој првпат се зема
- Обезбедување и давање на информации за лекови кои се земаат при повторно издавање
- Даваат совети за издадените лекови и медицински помагала
- Вршат едукација на пациентите и населението за лековите и медицински помагала
- Соработуваат со другите здравствени работници првенствено со лекарите кои ги пропишале лековите или медицинските помагала за избегнување на грешките при пропишувањето и лекувањето

Фармацевтите обезбедуваат сите пациенти навреме да ги добијат своите лекови или медицински помагала на најбрз, наједноставен и најбезбеден начин. Затоа тие водат сметка во нивните залихи да ги има потребните количини, а доколку ги нема развиваат процедури за најбрзо можно снабдување и издавање.

- ✓ Изработуваат магистрални и галенски производи по воспоставени национални стандарди дефинирани во закони и правилници
- ✓ Го утврдуваат квалитетот на изработените магистрални и галенски производи по воспоставени национални стандарди дефинирани во закони и правилници
- ✓ Издаваат магистрални и галенски производи по воспоставени национални стандарди дефинирани во закони и правилни магистрални и галенски производи секој пациент поединечно
- ✓ Обезбедуваат информации за магистрални и галенски производи
- ✓ Даваат совети за магистрални и галенски производи

Во однос на лековите и другите медицински производи кои пациентите ги земаат без рецепт во аптеките се обезбедуваат следниве услуги:

- ✓ Снабдување со лекови и медицински помагала без рецепт
- ✓ Издавање на лекови и медицински помагала без рецепт
- ✓ Повторно издавање (реиздавање) на лекови и медицински помагала (при хронични заболувања) без рецепт
- ✓ Отстранување на медицински отпад
- ✓ Обезбедување и давање на информации за лек кој првпат се зема а за кој не е потребен рецепт

- ✓ Обезбедување и давање на информации за лекови кои се земаат при повторно издавање, а за кои не е потребен рецепт
- ✓ Даваат совети за издадените лекови и медицински помагала а за кој не е потребен рецепт
- ✓ Вршат едукација на пациентите и населението за лековите и медицински помагала за кои не е потребен рецепт

Фармацевтите преку аптеките ги стимулираат пациентите да се грижат за своето здравје, организирајќи презентации и водејќи кампањи. При тоа ги даваат следните услуги:

- ✓ Мерење на телесна тежина
- ✓ Мерење на крвен притисок
- ✓ Мерење на холестерол во крвта
- ✓ Мерење на гликоза во крвта
- ✓ Тестирање за бременост
- ✓ Водење на програми за откажување од пушење
- ✓ Водење на програми за советување на хронични болни
- ✓ Водење на програми за намалување на телесна тежина
- ✓ Водење на програми за пациенти заболени од астма
- ✓ Водење на програми за пациенти заболени од дијабетес
- ✓ Обезбедување на здравствена заштита ноќе во случај на итност

Фармацевтите и аптеките може да учествуваат во програмите за превенција и грижа на здравјето на населението и да придонесат со своите знаења и услуги во одржувањето и подобрувањето на јавното здравство преку најразлични активности.

Република Македонија – Листа на здравствени услуги што може да се вршат во фармацевтската дејност – аптека

Министерството за здравство на Република Македонија, согласно Законот за здравствената заштита, ја изготвува и објавува Листа на здравствени услуги што може да се вршат во фармацевтската дејност – аптека. Со оваа листа се утврдуваат здравствени услуги што може да се вршат во фармацевтската дејност - аптека на примарно ниво на здравствена заштита.

Листата ги содржи следните фармацевтски услуги:

- ✓ Снабдување, складирање, чување и издавање на лекови,
- ✓ Снабдување, складирање, чување и издавање на опојни дроги,
- ✓ Снабдување, складирање, чување и продажба на медицински помагала на поединечни корисници,
- ✓ Изработка на галенски лекови во галенска лабораторија,
- ✓ Подготовка и изработка на галенски лекови по асептична постапка,
- ✓ Контрола и испитување на изработени галенски лекови во лабораторија за испитување и контрола,
- ✓ Издавање на галенски лекови,
- ✓ Изработка на магистрални лекови,
- ✓ Контрола на магистрални лекови,
- ✓ Издавање на магистрални лекови, и
- ✓ Подготовка на дестилирана вода.

Табела 1: Фармацевтски услуги и осигурување на квалитет (PHARMACY SERVICES AND QUALITY ASSURANCE, PGEU June 2014)

Country	Dispensing prescriptions	Repeat dispensing	Disposal of medicines waste	Medicines Use Review	Emergency Contraception	Blood pressure measurement	Cholesterol measurement	Glucose measurement
Austria	Yes	No	Yes	No	Yes	Yes	Yes	Yes
Belgium	Yes	Yes	Yes	No	Yes	No	No	No
Bulgaria	Yes	Yes	Yes	No	Yes	Yes	No	Yes
Croatia	Yes	Yes	Yes	No	-	Yes	No	No
Czech Rep.	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Denmark	Yes	No	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Estonia	No	No	Yes	No	No	Yes	Yes	Yes
Finland	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
France	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	Yes
Germany	Yes	No	Yes	Yes	-	Yes	Yes	Yes
Hungary	Yes	No	Yes	No	No	Yes	Yes	Yes
Ireland	Yes	No	Yes	No	Yes	Yes	Yes	Yes
Italy	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Netherlands	-	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Portugal	Yes	No	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Slovakia	Yes	No	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Slovenia	No	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Spain	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Sweden	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
UK	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Romania	yes	yes	yes	yes	yes	yes	no	yes
Switzerland	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Turkey	yes	-	no	yes	no	yes	no	no

[illegible]

PHARMACY SERVICES – number of countries

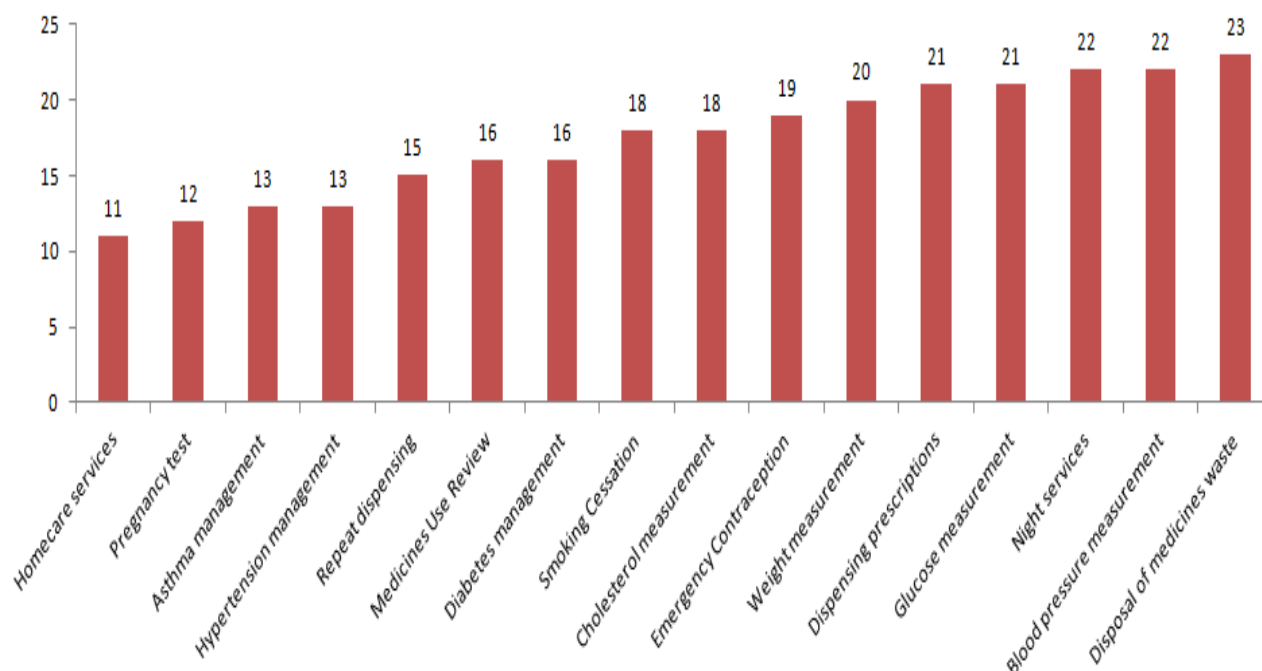

График 1: фармацевтски услуги – број на земји (PHARMACY SERVICES AND QUALITY ASSURANCE, PGEU June 2014)

Од прикажаните податоци (Табела 1 и График 1, превземени од PHARMACY SERVICES AND QUALITY ASSURANCE, PGEU, June 2014) јасно се гледа дека во Европските држави фармацевтите се вклучени во програмските превентивни и промотивни активности, како најдостапни здравствени работници. Во 23 земји од Европа, фармацевтите ја обезбедуваат услугата безбедно отстранување на отпадот, во повеќе од 20 земји ги пружаат услугите: мерење на крвниот притисок и советување, мерење на глукоза во крвта и совети на болните од дијабет, итна контрацепција, мерење на телесна тежина и советување и други.

Некои искуства од земјите членки на ЕУ

Ирска – резултати од услугата „вакцинација против грип во аптеките“ (Irish Pharmaceutical Union - IPU)

Во сезоната 2014-2015 е извршена четвртата по ред имунизациона кампања на Ирската служба за здравствена услуга (the Health Services Executive) во која учествуваа и ирските аптеки за вакцинација против грип.

Спроведени се посебни обуки за фармацевтите и поставени посебни барања за аптеките во однос на просторот и опремата.

По петгодишното искуство, ирските здравствени власти заклучиле дека:

- Се уште постои голем потенцијал за ширење на оваа нова услуга која се пружа во аптеките на Ирска. Потребите се и понатаму поголеми од можностите на здравствените установи – околу половина милион Ирци не ја добиваат таа услуга, и покрај потребата од истата;
- Можноста за следење на покривањето со вакцинации е најважниот елемент на секој имунизационен програм. За да ги определат пропустите и слабите страни, сите земји членки на ЕУ мора да го преиспитаат својот приод за добивање на сеопфатна и точна информација за покриеноста со вакцинации – организациите задолжени за јавното здравје го следат напредокот и ги бележат пречките за постигнување на националните и европските цели.

Министерот за здравство на Франција го подржува вакцинирањето во аптеки Месечни фармацевтски новини во Европа, ноември, 2014

Франција ќе биде следната држава што ќе дозволи вршење на вакцинации во аптеките.

Вакцинациите во аптеките се широко распространети во САД и Австралија, како и во Велика Британија, Ирска, Португалија. Податоците од тие држави се многу позитивни – со вакцинации изведени од фармацевти се зголемува бројот на вакцинирани, особено за вулнерабилните групи. Се покажа дека за пациентите е голема поволност заради достапноста и блискоста на аптеките.

Француската Министерка изјави дека опаѓањето на бројот на вакцинирани е една од причините за воведување на оваа нова услуга во аптеките.

На состанокот во Брисел од декември 2014, Министерите за здравство на земјите членки апелираат за вложување напори за зголемување на бројот на имунизации и пошироко учество на здравствените работници во процесот на информирање и вршење на вакцинациите

Ирска: осигурениците ќе добиваат здравствена заштита за чести, вообичаени и тривијални здравствени проблеми во аптеките
(<http://www.irishexaminer.com/ireland/medical-card-holders-will-be-treated-for-minor-ailments-at-pharmacies-377977.htm>)

Во Пилот програмата предложена од Ирскиот аптекарски сојуз (Irish Pharmacy Union), која може да се примени само за осигурениците со општо осигурување, осигурениците ќе добиваат здравствена заштита за чести, вообичаени и тривијални здравствени проблеми во аптеките.

Целта е, да се намали притисокот кај лекарите од општа пракса и да се намалат трошоците на лекувањето.

Согласно таа програма, пациентите добиваат бесплатно лекување во аптека за банални заболувања (Minor Ailment Scheme) како што се алергиски ринит, дерматомикози, опстипација, дијареа, габични инфекции, инфекции на кожата и на ноктите, итна контрацепција, псоријаза и друго.

Фармацевтите водат евиденција за издадените лекови за секој пациент и добиваат соодветна надокнада од осигурителниот фонд, а според IPU оваа програма не ангажира дополнителни средства.

Развој на пракса за пропишување на лекови од страна на магистер по фармација
(David Gibson D., Prior R., Thomas C., Davidson L., Pharmacy practice, North East and Cumbria Clinical Pharmacy Network, UK, Issue 77, Spring 2015, p. 33-35)

Во цитираната презентација на актуелните придобивки од правото на магистрите по фармација да пропишуваат лекови и за начинот како да се искористи пропишувањето на лекови од страна на фармацевти за засилување на клиничката улога на магистерот по фармација во иднина се претставени сновите и придобивките од оваа услуга што може да ја пружаат магистрите по фармација.

Првот напишан рецепт од магистер по фармација е во Велика Британија во 2004 –та година.

По дестина години пропишувањето е воведено во пракса, направени се промени во прописите и се развива т.н. независно пропишување (Independent prescribing) – пропишување на лекови од лице кое не е лекар, а ја проценува клиничката состојба и на таа основа одредува терапија. Евалуацијата на терапијата од страна на фармацевт ја променила секојдневната рутина на пропишување на многу лекови. Овие промени ги проучува Мрежата на клиничка фармација (Clinical Pharmacy Network) и ја проценува тековната пракса на пропишување и можностите и насоките за развој.

Фармацевтите може да пропишуваат лекови по завршувањето на курс и добивање на одобрение – бројот на такви фармацевти е во пораст. Единствената рамка за потврдување на компетентноста на лица кои може да пропишуваат лекови (The Single Competency Framework for Prescribers) бара од лицето што пропишува лекови да „го гарантира одржувањето на довербата и компетенциите за пропишување на рецепт“.

Како клучни моменти при воведувањето на оваа услуга може да се издвојат:

- Пропишувањето на лекови од страна на магистри по фармација наиде на добар прием, покажува добри резултати во првото десетлетие од примената.
- Повеќето од случаите на пропишување од магистер по фармација се за хоспитализирани пациенти.
- Фармацевтите кои пропишуваат лекови се ориентирани кон обезбедување на најправилно и благовремено лекување на пациентот.
- За услугата пропишување на лекови од фармацевт сеуште не се обезбедени задоволителни ресурси.
- Пропишувањето на лекови од страна на фармацевт има солидна основа за развој како интегрален дел од практикувањето на клиничката фармација во следното десетлетие.

„Пропишувањето на рецепти од страна на магистер по фармација е огромен нереализиран потенцијал при пружањето на квалитетна здравствена нега за пациентите“. (Pharmacy practice, Issue 77, Spring 2015, p. 33-35)

Заклучок

- Активната улога на фармацевтот во примарната здравствена заштита може да допринесе за јакнење на влијанието на аптеките во општеството врз ефективностa и ефикасноста на здравствените системи;
- Развиената мрежа на аптеки, нивната достапност и компетентноста на фармацевтите во сите европски држави се смета за голема предност која треба да се искористи на најдобар начин;
- Европската фармацевтска заедница, во соработка со другите здравствени и социјални партнери и националните власти, работи на пронаоѓање нови начини за подобрување на јавното здравје, квалитетот и ефективностa на здравствениот сектор во рамките на националните одговорности за здравствена заштита.

Референци

Pharmaceutical Group of European Union, Expert Panel Opinion on the Definition of Primary Care – PGEU Response, 2015

Irish Pharmacy Union. IPU Review May 2014. Available from <http://ipu.ie/publications-40196/ipu-review-25861.html>

Pharmaceutical Group of European Union, Аптеката в Европейския съюз

Проект (Blueprint) *За оптимизирани здравни резултати за отделните пациенти и важноста на системите за здравеопазување в Европа, 2012*

General Pharmaceutical Services in England: 2002-03 to 2011-12, Published 22 November 2012

Pharmaceutical Group of European Union ,PHARMACY SERVICES AND QUALITY ASSURANCE, PGEU June 2014